

Про вас

Ванна Стернюк

Стеф'юк Іванна.

Про вас [образки] / Іванна Стеф'юк. — Брустури : Дискурсус, 2022. — 176 с.

ISBN 978-617-7411-97-9

Збірка Іванни Стеф'юк «Про вас» — це мереживо її родинних спогадів з історіями «людей із сорокових». Це книжка про людську долю в історичних буревіях і про перемогу життя. Це сув'язь містичного з родинно-побутовим. Це водночас розлоге епічне полотно, розбите на деталі і клаптики, і достеменно документальна оповідь, що вміщує біль і радість поколінь і родів.

Яку історію може розповісти порожній вулик, що пережив свого господаря? Чи може розстріляна людина з двома кулями в черепі дожити до глибокої старості і любити життя? Чи реально врятуватися з табору смертників Белзек? І чому сни — це більше, ніж сни...

Авторка спробує відповісти.

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

© Іванна Стеф'юк, текст, 2022

© Дискурсус, видання, 2022

Відий, передмова...

«Все так і було», — ці слова можу сказати про кожен із творів під цією палітуркою. З тою лише різницею, що деякі пригадала сама (бо це мої діточі спогади), а деякі мені розказали самі герої чи їхні рідні. «Образок на реальних подіях», — так я їх підписувала при першій публікації...

Микола Шкрібляк, Богдан Онуфрик, Ярослав Ткачук, Віктор Ладинський, Людмила Шеленко, Анна Гуцуляк, Георгій Бота, Валерій Яковчук-Бесараб, Наталія Пундор та багато інших світлих людей, котрі побажали розкрити незвичайні історії звичайних людей — вони подарували мені сюжети цієї книжки. Настільки яскраві, що не потрібно було вже жодного художнього вимислу.

Я уявила ці долі — сердечно і в деталях. І насправді я не знаю, чи такими були ці люди — але такими я їх побачила.

А почалося все з почесного для мене виступу на 20-річному ювілеї колективу «Feldman Band» — його очільник Лев Фельдман запитав у розмові, чи могла би я написати твір, що перегукується з композиціями його оркестру. Я згадала історію врятованої дівчинки з Кут, яку переповідала мені бабка — десятки разів, замість казки. І описала ту історію. Так з'явився образок «Сливки з 42-го», а далі сюжети стали знаходити мене самі.

Це вже потім я згадаю, що композиція «Дойна», для якої я писала історію єврейки Бейли — дуже моя, бо рід мій походить від опришка Клима Дойни і з 18-го століття ми — Дойнишині були... Це потім я відважуся описати найсміливіші дитячі спогади — як я зрозуміла, що смерті немає, чого може навчити погляд у очі хижака і чому в момент смерті згадуються всі молитви. Це все я потім згадаю і відважуся описати.

А ще два сюжети мені наснилися — один записала на підвіконні простим олівцем, інший мучив мене доти, доки не сіла за ноутбук.

А ще дві історії відкрилися мені як «побічний ефект» від краєзнавства. Бо просто зацікавило, чому з величезної колонії німців лише одна людина відмовилася повертатися на батьківщину, і ще зацікавило, чому дружина Марка Черемшини отримувала листи на чуже ім'я.

Ці сюжети знайшли мене самі — подекуди наївні, подекуди вражаючі — такі, якими я їх застала у момент зустрічі. Ми знайшлися.

Королівство Августдорф

Коли вранішнє сонце підіймається, воно має свій, заведений віками, ритм. Людина з часом призвичаїлася, навчилася читати ту поведінку сонця, а дехто — налаштував себе на небо. Ось, наприклад, Нібергаль — як тільки благословляється на світ, він виходить з акуратного будиночка і йде у свій сад. Зима чи літо — Нібергаль там. Взимку він дбайливо обгортає сливові щепи, навесні — турботливо перевіряє мало не кожну галузу, ну а літо для нього — рай: коли зав'язуються перші сливки, а згодом покриваються синім димком, ніби дають знати: «Я пристигла»...

Оце слово — «пристигла», Нібергаль перейняв від сусідки Теклі. А ще вона вчить його вимовляти слово «горіхи» і сміється: німець вимовляє будь-що — «коріхи», «гріхи», «оріхи» — а правильно не каже. Щоправда, вона два слова — його ім'я та й прізвище — вчила ще довше: «Адам Нібергаль». А може, то лиш вона брала назбитки, що не запам'ятала.

Бешкетна кучерява Текля, в якої на кожну фразу є співанка і яка за собою водить до міста «чергу курчат»: вона найстарша в багатодітній родині і вся малеча хвостиком бігає за Теклею.

Діти обожнюють білявого сусіда Нібергала. По-перше, за миску сливок — це перший і найкращий гостинець для них. По-друге, він обіцяв навчити їздити на дерев'яному ровері. А по-третє — він знає стільки казок, що якби кожну казку покласти на листочок дерева у його сливовому саду, жодного вільного листика би ся не лишило.

Адам стелить малим коц посередині саду, зриває найсмачніші сливки, і розповідає казки про зачарованого королевича, який жив між простими людьми. Дітлахи впевнені: він і є той зачарований королевич, і ще багато інших сусідів.

Бо у них дивні імена — Ганс, Адам, Катаріна, Августін, Ама-
лія, Якуб — точно, не інакше, як вони з королівства.

— А я знаю, ти з Сивого Королівства...

— З якого? — перепитав наймолодшого розумника Адам.

— Сивого. Ну твій дедя сивий, неня — сива, бабка ваша —
сива, і ти — ади, сивий!

Малюк знайшов сиве пасмо на білявій голові Адама
і смикнув.

— Николко, ану тихо будь, бо бірше тебе не озму нігде! —
Текля насварилася на брата, Адам лиш усміхався. Сиве Ко-
ролівство — це ж додуматися треба...

— А ти не поїдеш у то своє королівство, правда? — мо-
лодша сестричка заглядає сусідові у вічі і навіть забула про
смаколики.

— Чого би я мав поїхати, я тут виріс...

— Ну, ви всі, всі хто з казок — п обудете і вертаєтеся. Але
ти не їдь, бо ми будемо банувати, — дитина обчепила Нібер-
галя і розплакалася.

Текля її заспокоїть, а відтак над Августдорфом спустить-
ся навшпиньки лілове надвечір'я. Визолотить крони і дахи,
наднесе терпкуватого диму... Адам витрусить коц і акуратно
складе, а Текля з малятами підуть додому. Вона, ця кучеря-
ва сусідська дівчина, чимсь зачепила Адама. І він би хотів
дізнатися про неї більше, але... коли: ці малі курчата завжди
в рядочок чимчикують за нею...

Ця зима якась особливо люта. Текля лагодить малим ве-
черю ззагоді, аби попоїли гарячого, бо мають іти до Адама
збирати ялинку. В них така традиція, надворі прикрашають
ялинку цукерками і яблуками, ватою і волічкою, обгортають
позліткою горіхи, а найбільша дітлахам радість, коли при-
ходиться до «воробчиків» — то в порожню макову карабуш-
ку селяються крильця з паперу і складеної фольги, сиплеть-
ся туди зо 5 зерен, і ті забавки «щобечуть» при найменшому
вітрі.

Текля шукає фустку в ружі — і не того, щоби тепло,

а того, що вона у ній файна. Вона хоче подобатися Адамові, навіть сама не знає, чого. Але хоче...

— Я так і знав, я так і знав! — малий Николка біжить, плачучи, і Текля аж не розуміє, що дитині зробилося.

— Никольцю, шьо тобі є, агій на біду...

— Він нас лишив, він поїхав у своє Сиве Королівство!! Всі поїхали!

Спочатку Текля подумала, що малий щось наплутав. А потім почула від сусідки Стефи: цеї ночі всі німці з Августова ваковані. Вони зібрали свої пожитки (хто що міг взяти, бо дорога далека), і поїхали в ніч. Казали люди, що то якийсь такий закон вийшов і вони вертаються домів.

У Теклі з серця покrapала кров — як сік з тої сливки, яку раптом стиснули. Дівчина не дослухала сусідку, лиш закрила лице руками — і в Адамовий сад. Деревя стоять ледові, заносить дрібним сніговієм, а Текля голосить — і не обходить її, хто що подумає.

— Ти змерзнеш, — позаду звідки не взявся... Адам з коцом. Йому по лиці котилися сльози.

Текля стояла з широко розплющеними очима і плакала ще більше. Від щастя, що він не поїхав.

— Я не зміг... Я один не поїхав з нашими. Тут сад росте, мій сад. І тут... і тут...

— Оріхи, — усміхнено перебила Текля, трохи боячись чути продовження фрази.

— І тут оріхи, — слухняно повторив Адам.

Над Августдорфом цієї ночі зоряно — Боже, як зоряно... Два погляди роззирають міради небесних свічок, таких подібних на горіхи в позлітці... Вистигають сльози. Втихомирюється зворохоблене серце і перстає вилітати. Ніч... Зимова ніч...

Згідно з краєзнавчими даними, єдиний з німців-колоністів, хто не виїхав з Августдорфу під час евакуації, був німець на прізвище Нібергаль. Всього у цьому поселенні проживало понад 400 німців.

Лети, Орлику

Дідо виходить у сиву міцну ніч — дідо банує.

Ото був кінь, буйний та плеканий — під сідлом навіть ніколи не ходив. Гнідий, яблука аж по ногах, і як біг конюшиновими полями, то гривою ловив вітер.

— Ей, та Штефан — то собі фіфак, де він скаже, чим так свого коня плекає, — сусідських газдів душила заздрість, але що мут дідові казати.

— Штефа', твій одір далі бігав по нашій конюшині — ти би його ліпше сілев.

— Ну ек другий раз ме бігати, ти дожени і насвари его, — дід трохи збиткується і накручує вуса.

Кінь Орлик завжди з паші приходив сам — Штефан обтирав рубком його лоснисті боки, накривав ліжником і поїв літеплюю водою.

— Де-с літав, холеро ти? — Штефан не злосний, він його розуміє. Сам би так бігав, якби міг. І наслухав вітер. Кінь то знає. Того вірить Штефанові, полегко дихає і спокійно жує овес.

Кожного разу, коли з долини завіє леготом (а надто — перед грозою) — Орлик впирається копитами — і на галоп! Так, перелітаючи по клаптеві тверду землю, він чується собою: не закритою у стійлі худобиною, яку тримають для роботи або на розплід — він собою чується.

Земля стугонить під копитами, обрій розкручується і втікає, а Орлик — летить, і лиш він собі знає, в котрий керунок. А д'вечіру вертає домів, потихо підходить до Штефана, віддихується і тупиться самою головою. Втомлений. Вибіганий. Втамований. І Штефан його обтирає рубком, дає води пити і все приказує: «Ну де-с далі літав, холеро ти...».

Одного дня на Штефановому подвір'ї стало німецьке

авто. І перше, що прикувало погляд Фріца — гнідий кінь з яблуками аж по ногах... Дід краєм вуха лиш чув, як німець щось по-ненашому сказав до шофера, і той поїхав собі.

— Лиш, проше пана, до коня не ближтеся — буйний, — попередити пробував.

— Гут, — німець поплескав коня по боках і явно милувався... — Гут...

Дивина, але Орлик не фиркнув харчем, як то він робив при невдоволенні. Не став цурікати чи обходити гостя — стояв і розглядав його на рівних. Знайомився.

Штефан і незчувся, як Фріц скочив на Орлика і... вистиг за ним слід.

До вечора робота не бралася — отак з-перед носа забрали коня, який нікому не дозволяв собою верховодити... А як зовсім стемніло, до дідової хати знов постукали.

Той німець був конем на Флеберзі, і там показав у конюшні Орлика. Ті йому підтвердили: «це з тих коней, що їдять вітер» — вони швидкі, легкі і дуже розумні. І німець чесно привіз дідові Штефанові пачку грошей. Дід подякував, взяв і стояв задуманий — хіба він збирався вигонити свого товариша на продаж?

А серед ночі снівся Орлик. Що літає конюшиновими полями, щасливий такий, і скільки Штефан не кличе — не вертається домів. «Ти, холеро, де-с літаєш», — гірка сльоза затерпла на половині щоки. Дід не сердиться — він все розуміє: це той кінь, що «їсть вітер» і сам вибирає власника. Але як сказати по правді — то Штефан банує...

Дім біля моря

«Дай мені, Боже, розуму не питати про своє народження. І не підказуй, коли прийде смерть. Аби вона мене застала гарно зачесаною, усміхненою і сплячою», — Анна дивно молиться. І насправді вона не знає — чи Анна вона.

Поки бачила добре, приносила з базарчика яскраві фарби, вибирала зручний шматок фанери і малювала квітки з красвидами. Вона змальовувала їх з усього — коробок для кави, прального порошку чи взагалі з уяви. І в її маленькому і розгалуженому коридорами дивному будиночку ті картини живуть скрізь. Оживлені пензлем, вони дивляться з Анниних стін цілком не так відсторонено, як з кавової банки.

— Мені так сподобалося у вас... Обов'язково зупинюся наступного літа. І це море — дике і чисте, до якого треба пробиратися крізь зарослі, і ці картини на кожній стіні, і сад — мені подобається у вас, — туристка-літниця розглядає пейзажі і зовсім не хоче прощатися.

Хочеться цій старенькій пані зробити якусь приємність. Наприклад — надіслати подарунок на день народження. Незвичний і світлий — як вона.

— А коли у вас день народження, пані Анно?

— А для чого тобі? — погляд раптом став серйозним.

— Мені цікаво, хто ви за зодіаком. У мене — третього серпня, а у вас?

— Є дата, яка записана у паспорті. Але вона не моя. Як, зрештою, ім'я — воно призначалося не мені, — пані посумніла і зосереджено чистить рибу.

Певно, в погляді гості читалося занадто багато запитань...

— Ти — хороша. Ти за ці тридцять років — перша з туристів, хто запитав, чиї картини. Жінки часто приховують вік —

але це рік, дату рідко приховують... А я... а я народилася, як бинт. Мої батьки втратили дочку Анну у війну. Це була їхня найбільша рана. А потім через кілька років народили мене. І в мене у документах — її число і рік народження, ім'я її. А хто я? Я стільки питалася у цього моря, хто я, відколи тут... Розумієш?.. А малювати мене ніхто не вчив — я беру колір і торкаюся ним... Воно живе в мені... Живе, отут, — показує на скроні...

Вересень біля моря — цікавий такий... Повітря чисте і терпке, запахи — гостріші, а у Анниній вазочці усміхаються цитрини. А ще у неї живе дивний сусідський кіт, якого всі називають по-своєму і ніхто не знає, скільки точно йому років. Кіт дрімає під гібікусом і мружиться від своїх котячих снів, а там, за обрієм, мовчить море — ті, що приїжджають до моря в гості, теж поняття не мають, скільки йому років...

В Анни в домі — кілька годинників, і кожен показує власний час. В Анни у домі — ваза з цитринами і дивний кіт. Вона бере возика і йде купувати овочі, а кіт повільно — за нею.

В цьому куточку дуже незвично минає час — в домі, де господині немає сенсу святкувати день народження чи іменини. Вона дивно молиться і дуже акуратно живе — гарна зачіска, багато квітів і усмішка: а бо день народження у неї щодня. Як тільки благословиться на світ...

Медовий дідо

На нього казали у Кобаках Міхяло Дойнишин, бо рід Климів у цьому селі пустив свій корінь від опришка Клима Дойни. Міхяло про того Дойну говорити не дуже любив — за всілякі та й неоднакі історії, які легендами розійшлися по селу, ніби кола по воді. А Міхяло легенди не любив. Любив свою пасіку, і свою степенну Теклюсю, і оці ліси — названі в честь їхнього роду Климами.

«Ти, чоловіче, урваний до роботи. Ніби не бідуєш ні ти, ні діти, а все гаруєш, ек той Божий волик...» — сусіди не розуміли, чого він, заможний чоловік, так тяжко і багато працював і не признавав найманої праці.

Сусідські дітлахи називають його «медовий дідо» — у Міхяла на пасіці — розлога вишня. А під нею — ковбок. От на ковбок дід сідає, бере малечу в коліна і годує медом. Бджоли літають навколо маленької планети дідового капелюха, поміж галуз блимають сонячні пасма, а небо чистіське — ніби великий синій полумисок.

— Ей, зусмарія... — ця дідова фраза означала, що він розмірено думає і потрохи смакує погожу днину, ніби добрий мід.

Нині, певно далі прийдуть за медом — у Кобаках у «медового діда» все беруть меду для повниці. То коли дійде на ґаздівському весіллю до того, аби пити почесне¹, то на столі має бути різьблена миса з повничною ложкою², і тою ложкою весільних гостей будуть частувати питним медом. Ота ложка і є повниця: вона не буває порожньою, поки весілля.

¹ Пити почесне — пити за здоров'я молодих під час обдаровування.

² Лижка-повниця — спеціальна обрядова ложка з хрестоподібним отвором на одному краї, призначена для ритуального частування весільних гостей.

Дідо Міхяло вже давно пасе коровки на хмарах...

— А хіба «повниця» — то не дари, з якими йдуть до молодих? — допитується донька Марічка.

— То вже друге. А перша і правдива повниця — не в дарах. То ложка, яка купаєси у меду і пророчит і молодим, і гостям щісливий вік.

Вона дедю не розуміла, але він таки ліпше знає. Інакше з цілого села до її деді не сходилися би за медом перед кожним кобацьким весіллям. У Міхяла мед — бурштиновий, ніби краплі ті повизбирували усе сонце і воно аж загусло. Зараз покрапає...

...Ця днина закарбувалася Маріці в згадці на цілий її довгий вік — коли дедя Міхяло ходить коло своїх вуликів і мугикає, а в стайні їрже вороний Бервінчик, а неня Теклюся збирається їти «лагодити весіле» — вона весільна кухарка.

Маріка в той день не знала, що такі моменти — пораховані. Коли вони, рід Климів — гонорові ґазди, і на то ніхто не посягає.

Уже в сорокових на Кобаки будуть казати «червоні». І в її родини відберуть чи не все — землі, худобу, і головне — дідову пасіку... Вона з чоловіком Митром, як мурашка, терпляче зводитиме нову хату і не в Климах, де їхня родова земля, а на голому полі, на царині... У Міхяла відберуть увесь його світ...

...Баба Маріка громадить яблуневе листя — багато його нападало цієї осені. Садам до неї іде молода з дружками — у білих політіках³, білому вінку... Одна з дружок, таки аж за дуже балакуча, жартувала, аби вуйко Митро ти й вуйна Маріка лагодили повницю... Маріка усміхнулася самим краєчком губ: цікаво, чи ця дитина знає хоч приблизне значення слова...

...Осінь цікаво розписала Маріїн сад: на чорних-чорних галузах десь та не десь свічечки жовтолисту. Маріка сперлася на граблі і задумалася. А почерез сад ішли-щебетали молоденькі дружки і за ними розвивалися шовкові політіки....

³ Політіки — стрічки.